

УДК 821.161.2-1.09(092)"19"

DOI 10.31654/2520-6966-2025-27F-114-55-64

Костенюк В. С.

аспірант відділу зарубіжної україністики
Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України
sharpion@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-2040-7100>

Філософсько-етичні домінанти пізньої поезії Юрія Буряківця: екзистенційний та духовний контексти збірки «Співучі дощечки»

У статті досліджено пізню поезію та публіцистичну спадщину Юрія Буряківця (збірка «Співучі дощечки») крізь призму філософсько-етичних мотивів. Простежено еволюцію світогляду митця від пейзажно-ностальгійної лірики до метафізичної рефлексії. Виявлено домінування мотивів духовної ізоляції та етичного вибору. Обґрунтовано звернення автора до дохристиянських вірувань як онтологічної опори. Доведено, що збірка є цілісною етичною системою, спрямованою на подолання комплексу жертви та екзистенційного абсурду.

Ключові слова: діаспора, екзистенціалізм, література, поезія, українська еміграційна, філософська лірика.

Прочитання поезії Юрія Буряківця сьогодні несе в собі додатковий виклик – процес дослідження складного текстового й світоглядного вузла, який автор несвідомо заплутував протягом десятиліть еміграційного життя. Довгий час українська літературна критика йшла шляхом найменшого спротиву, сприймаючи його насамперед як «співця київського Полісся» [9], який законсервував у своїх текстах тугу за втраченою батьківщиною. Цей підхід цілком виправданий для його ранніх повоєнних збірок, де домінує традиційний ностальгійний наратив. Діаспорний читач, травмований війною та таборами Ді-Пі (переміщених осіб), потребував розради, і Юрій Буряківець давав йому цю розраду через знайомі фольклорні образи, запахи рідного степу та спогади про Дніпро.

Однак його пізня лірика американського періоду, зокрема масштабна збірка «Співучі дощечки» (Нью-Йорк, 1987), різко виділяється з цих тісних жанрових меж. У цій книзі перед нами постає вже не

просто лірик-пейзажист чи ретранслятор народної туги, а зрілий мислитель-екзистенціаліст. Він свідомо відходить від зручної, суто декоративної фольклорної стилізації, щоб досягнути набагато складнішої проблеми: тотальну духовну ізоляцію людини, її безпорадність перед холодним світовим злом та жорстку необхідність персонального етичного вибору.

Проте таке філософське заглиблення не означало відриву від національної поетичної традиції. Як засвідчує есеїстика та критика, розміщена в збірці, Юрій Буряківець свідомо й принципово уникав гострих експериментів із новітніми літературними жанрами та авангардними формами, які на той час були надзвичайно модними в західному вільному світі. Він не гнався за модерністською деструкцією тексту чи епатажем, вважаючи, що штучне руйнування форми часто веде до втрати самої суті. Його поетична стратегія була значно складнішою й вимагала більшої майстерності: він прагнув говорити про найгостріші екзистенційні кризи ХХ століття – відчуження, абсурд, історичні травми, використовуючи органічну, зрозумілу класичну архітектоніку українського вірша.

Для Юрія Буряківця збереження традиційної, питомо української форми в умовах тотальної асиміляції було не ознакою творчої консервативності, а свідомим актом культурного спротиву. Він збагачував традицію зсередини, наповнюючи знайомі строфи новим, метафізичним змістом.

Аналіз пізньої лірики Юрія Буряківця дозволяє побачити, як особиста травма вигнання трансформується в складну філософську систему. Етика патріотизму в його текстах неминуче стикається з пошуком універсальних онтологічних істин, перетворюючись із простої любові до рідного краю на інструмент духовного виживання в абсурдному світі.

Творчість Юрія Буряківця не була обділена увагою еміграційної критики, проте її оцінки залишалися здебільшого фрагментарними, часто залежали від ідеологічних симпатій рецензентів. Ще в 1943 році Володимир Державин відзначав його вміння працювати з пісенною традицією та сільським побутом, фіксуючи ранній, «материковий», етап формування митця [4]. Згодом Василь Барка, рецензуючи збірку «Виноградник» (1955), одним із перших відчув глибший вимір цієї поезії. Василь Барка відійшов від суто етнографічного прочитання, назвавши лірику Юрія Буряківця «віддзеркаленням сутности життя у вищій дійсності» [9].

Більш повний та концептуальний погляд на спадщину письменника запропонував Роман Кухар. Оцінюючи вихід десятого тому поезій, він слушно зауважив, що творчість Юрія Буряківця визначається не лише потужною плодючістю, а й глибоким «поетично-філософським осмисленням сутності буття» [4, с. 381]. У своїх післямовах Роман Кухар звертав увагу на те, що письменник намагався розв'язати складні екзистенційні питання через призму національної долі.

Важливим доробком є також розлога критична стаття-есеї Олекси Раня, розміщена безпосередньо в збірці «Співучі дощечки». Дослідник сфокусувався на психологізмі окремих віршів митця. Критик точно визначив ключову тональність пізніх текстів Юрія Буряківця як «великий осуд Доби, Долі і Дійсності» [8, с. 447], викарбований з людської печалі. Олекса Рань чи не єдиний указав на те, що за простими образами природи в поезії Юрія Буряківця ховається напружений внутрішній конфлікт.

Сучасне материкове літературознавство (зокрема праці Світлани Луцій [5], Віри Просалової) здебільшого розглядає творчість Юрія Буряківця в контексті розвитку еміграційної романістики або загальних біобібліографічних відомостей [7, с. 50]. Твори митця лише починають повертатися в український культурний простір, про що свідчать відгуки таких дослідників, як Анатолій Боженко [1]. Проте цілісного аналізу його пізньої поетичної спадщини саме крізь призму філософсько-етичних домінант досі не здійснено.

Мета статті – виявити та проаналізувати екзистенційні та духовні координати пізньої поезії Юрія Буряківця на матеріалі поетичних та есеїстичних текстів збірки «Співучі дощечки», розкривши специфіку його етичного світогляду, а також простежити еволюцію його ліричного героя від стану жертви обставин до стану свідомого творця власної долі.

Збірка «Співучі дощечки», видана в Нью-Йорку в 1987 році, має незвичну, навіть провокативну для традиційного читача архітектуру. Автор розміщує в значній за обсягом книзі (понад 460 сторінок) не лише ліричні твори, а й концептуальні філософські есеї, укладені в окремий розділ. Ці есеї слугують своєрідним світоглядним маніфестом та герменевтичним ключем до розуміння його поетичного методу. Юрій Буряківець ніби сам вибудовує теоретичний фундамент, на якому згодом зводитиме складну метафоричну будівлю своїх віршів. Читати поезію без урахування цієї есеїстики – означає бачити лише вершину айсберга.

Світоглядна позиція Юрія Буряківця в американський період зазнає відчутної еволюції. Він живе та працює в середовищі української діаспори, яка часто страждала на внутрішні політичні чвари, партійні розколи та ідеологічну зашореність. Письменник шукає точку опертя не в скороминущих політичних гаслах, а в глибинній, архетипній пам'яті народу. У статтях «Думки з приводу "Магі віри"» та «Пізнання важливості віри», уміщених у третьому розділі збірки, автор відкрито й досить сміливо проголошує свої релігійно-етичні погляди. Розмірковуючи над монументальною працею Лева Силенка, Юрій Буряківець проводить історичну паралель між першими переслідуваними християнами та сучасними українцями. Для нього відродження рідної віри – це не акт релігійного сектантства, а акт подолання багатовікового духовно-колоніального поневолення [3, с. 452].

Для письменника Дажбог – це не архаїчний ідол чи спроба втекти в язичницьку екзотику від складного ХХ століття. Це універсальний Творець, вища етична інстанція, яка гарантує нації духовний суверенітет. Юрій Буряківець метафорично пише про давню віру як про степову криницю, джерела якої ніколи не міліли, попри всі намагання чужинських імперій засипати їх піском забуття. Цікаво, і це варто особливо підкреслити, що підхід Юрій Буряківця повністю позбавлений агресивного догматизму. Він відкрито наголошує, що справжня, зріла віра передбачає повагу та толерантність до інших релігій, зокрема християнства. Етичний ідеал поета лежить далеко за межами будь-якого релігійного фанатизму, він полягає в здатності вільної душі славити Творця безпосередньо, прислухаючись «до його ходи, про що шумлять гаї, та щебечуть вільні птиці» [3, с. 456]. Такий екологічний, пантеїстичний гуманізм стає міцним фундаментом для його поетичних текстів.

Цей бунт проти духовної сліпоти та рабської психології геніально сублімується у вірші «Остання вечерея». Аналізуючи цей твір, Олекса Рань підкреслює радикальну настанову Юрія Буряківця: «Не проси в Бога нічого. Бо ти – не жебрак. Ти – людина. Творець дав тобі розум і серце.» [8, с. 449]. Це надзвичайно потужний екзистенційний зсув у свідомості еміграційного автора. Юрій Буряківець відмовляється від традиційного для значної частини української літератури комплексу вічної жертви. Згідно з його етикою, Творець дав людині розум і серце не для вічного скиглення, не для сліпої покори долі, а для активної, свідомої дії. Людина має бути

співтворцем всесвіту, а не пасивним спостерігачем власного занепаду.

Якщо в есеїстиці Юрій Буряківець виступає як публіцист та історіософ, то у віршах «Співучих дощечок» він розкривається як тонкий, іноді безжальний психолог, що скальпелем розтинає травму людської екзистенції. Його поетичний світ позбавлений рожевих ілюзій. Краса природи тут постійно стикається з абсурдністю та жорстокістю реального світу.

Знаковим і показовим у цьому контексті є вірш «Трава». Замість звичного ідилічного пейзажу автор створює лаконічний, майже кінематографічний і дуже моторошний образ: війна і жах, що завжди крокують по землі та голодно забирають людські життя, ніби холодна змія нечутно повзе по свіжій зеленій траві. Олекса Рань справедливо вбачає: «Все живе і вмирає, а реальна дійсність трагічно обнялась зі злом, якого вона не бажає. Про це підказує нам образ трави, на якій повзе холодна змія» [8, с. 448]. Змія тут – це втілення того історичного абсурду, холодної, бездушної тоталітарної сили, що повзе по живому тілу нації. Людина ж залишається безпорадною перед лицем цього космічного невблаганного зла, а людство загалом часто виявляє повну байдужість до тих, хто бере на себе тягар духовного опору.

Єдиним порятунком від цього тотального абсурду стає свідомий етичний вибір. Цей мотив найгостріше звучить у вірші «Самота», який Олекса Рань назвав абсолютною вершиною екзистенційної лірики письменника. Замість того, щоб впадати в депресію вигнанця чи безперервно скаржитися на фатум, ліричний герой Юрія Буряківця обирає найважчий шлях – шлях свідомого духовного спротиву. Рядки: «Піднімем крила ніч перемогти, / І відпочинем на вершинах Духа» [8, с. 447], – це не просто красива поетична декларація чи пафосна риторика, це чітко сформульована формула подолання власної самотності через сходження до вищих моральних імперативів. Його герой, подібно до мандрівника на гірських шпильях, свідомо йде на соціальну та фізичну ізоляцію заради збереження своєї внутрішньої чистоти. Юрій Буряківець добре розумів: натовп завжди вимагає від людини компромісів із совістю, тому абсолютна істина й духовна свобода доступні лише на самоті.

Окремої уваги заслуговує психологізм міжособистісних відносин, який автор філігранно розкриває у вірші «Крига». Метафора крижин, які сходяться взимку до купи на замерзлій річці лише для того, «щоб в

таль пуститись навесні...» [8, с. 446], використана Юрієм Буряківцем для ілюстрації трагічної крихкості та тимчасовості будь-яких людських зв'язків. Олекса Рань називає це «мудрістю, подібною до народної» [8, с. 446]. Але за цією фольклорною простотою криється глибоке, суто екзистенційне розуміння нездоланної самотності кожної людини. Навіть у момент найбільшого фізичного чи духовного зближення з іншим людина залишається приреченою на власне, окреме танення у неблаганному вирі часу. Ця онтологічна самотність не може бути подолана жодними земними інститутами.

Ще трагічніше ця відчуженість звучить у ліриці, присвяченій роздвоєності людського серця. У вірші «Марія» Юрій Буряківець вибудовує складну психологічну концепцію. Він стверджує, що розлучені душі (як закохані люди, так і серце вигнанця, відірване від рідної землі), розірвані простором чи часом, продовжують становити одне метафізичне ціле. Але це «ціле» ніколи не зможе відчувати повноцінного щастя, поки воно розділене. Біль поета-емігранта переростає земні межі й набуває глобального звучання. У вірші «Сповідь» ліричний герой звертається вже не до людей і не до історії. Він підносить свій нестерпний біль аж до зір, намагаючись знайти виправдання своїм стражданням у космічному масштабі, адже земна географія для нього закрита залізною завісою.

Проте найбільшим ворогом людини, на думку Юрія Буряківця, є не зовнішні політичні обставини, а внутрішня ерозія совісті. Центральним для розуміння етики пізнього періоду творчості письменника є глибоко філософський і водночас особистий вірш «Пори душі». Тут автор препарує саму природу морального падіння людини. В юності людина живе високими поривами, вона живе серцем, яке інтуїтивно тягнеться до світла й не знає зла. Але з часом холодний, розважливий і прагматичний «розум» починає агресивно витісняти це серце.

За логікою Юрія Буряківця, людина, яка втрачає серце й керується винятково раціональним інтелектом, стає не просто духовно бідною. Вона неминуче перетворюється на байдужого спостерігача, а згодом – і на злочинця. Озброєний голим раціоналізмом інтелект здатний виправдати будь-яку зраду, будь-яку війну й будь-який тоталітарний режим. Ця філософська думка мала для поета страшне біографічне підґрунтя. Його рідний брат Володимир, талановитий студент Київського політехнічного інституту, був вивезений на примусові роботи до Німеччини й загинув як остарбайтер біля

Регенсбурга наприкінці Другої світової війни [8, с. 450]. Відчуття того, як «розумна», технологічно розвинена і цивілізована машина Європи безжалісно перемелює живі людські долі, назавжди позбавило автора ілюзій щодо цінності інтелекту, не одухотвореного любов'ю.

Саме тому тема пам'яті набуває у творчості Юрія Буряківця сакрального значення. У вірші «Бахчисарай» він звертається до образу полонянки, чії сльози нагадують про нескінченну циклічність української трагедії. Для письменника історична непам'ять – це найгірша форма дурманного сну. Нація, яка не пам'ятає свого минулого, приречена повторювати його найстрашніші сторінки.

Для Юрія Буряківця етичні переконання не існують у відриві від дії. Поет не має права бути лише естетом. У вірші «Чистота» він зачіпає одвічне питання пророчої місії митця та дає на нього однозначну відповідь. Він стверджує: «Я свій відкрию ще незнаний шлях, / Назвавши його мужности ім'ям» [8, с. 449].

Мужність, у розумінні Юрія Буряківця, – не лише психічний вимір чи здатність тримати в руках зброю. Мужність – це передусім здатність людини взяти на себе відповідальність за збереження пам'яті у світі, який прагне все забути й стерти. У добу, коли конформізм стає нормою виживання, збереження власного голосу й власної правди вимагає колосальних духовних зусиль. Єдиним мірилом істини для митця-вигнанця залишається безкомпромісна вірність своєму внутрішньому духовному закону.

Збірка «Співучі дощечки» Юрія Буряківця – це не просто чергова антологія еміграційної ностальгії, а масштабна, цілісна філософсько-етична система. У пізній поезії автор остаточно долає вузькі межі суто пейзажної чи декларативно-патріотичної лірики, виходячи на рівень універсальних екзистенційних узагальнень про природу людини, зла та самотності.

Його поетичний та есеїстичний доробок американського періоду беззаперечно свідчить про глибоку трансформацію світогляду: від тужливого оспівування втраченого Полісся до пошуку незламної онтологічної опори у філософії рідної віри, пантеїзмі та стоїцизмі. Письменник свідомо вибудовує захисний механізм проти тоталітарного мислення, шукаючи життєву силу в дохристиянських архетіпах. Етичні домінанти творчості Юрія Буряківця полягають у здатності людини протистояти холодному абсурду світового зла через духовне самовдосконалення, збереження пам'яті та свідомий вибір ізоляції

заради збереження істини. Поет переконливо доводить, що людина не є жертвою історичних обставин, а залишається єдиним творцем власної етичної реальності.

Розширений аналіз текстів останньої великої збірки письменника підтверджує, що його лірика потребує подальшого переосмислення. Творчість Юрія Буряківця має бути повернута до наукового обігу не лише як пам'ятка історії української діаспори, а як важливе самобутнє явище в широкому контексті розвитку європейського та американського екзистенціалізму XX століття.

Література

1. Боженко А. Жадана зустріч з Україною. *Літературна Україна*, 1994. 15 грудня.
2. Буряківець Ю. Право на велику дорогу. Нью-Йорк: Рідний край, 1972. 320 с.
3. Буряківець Ю. Співучі дощечки: поезії, есеї. Нью-Йорк: [б. в.], 1987. 464 с.
4. Соловей О. Юрій Буряківець. Біографія. URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/1948.html> (дата звернення: 31.03.2026)
5. Кухар Р. З нагоди виходу десятого тому поезій Ю. Буряківця. *Визвольний шлях*. Лондон. 1986. 383 с.
6. Луцій С. Романістика української діаспори 1960–1980-х років: проблема тика, жанрово-стильові парадигми. Тернопіль: Джуга, 2017. 412 с.
7. Просалова В. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 480 с.
8. Рань О. Про деякі поезії Юрія Буряківця / Буряківець Ю. Д. Співучі дощечки. Нью-Йорк: [б. в.], 1987. С. 446–451.
9. Сагайдачний П., от. Заслужений ювілей. *Свобода*. 1992. 30 квіт. URL: <https://poetyka.uazone.net/buriak/biografi.html> (дата звернення: 31.03.2026)

References

1. Bozhenko, A. I. (1994). *Zhadana zustrich z Ukrainoiu* [A Desired Meeting with Ukraine]. *Literaturna Ukraina – Literature Ukraine*. 15 December. [in Ukrainian].
2. Buriakivets, Yu. D. (1972). *Pravo na velyku dorohu* [The Right to Have a Great Road]. New York. [in Ukrainian].
3. Buriakivets, Yu. D. (1987). *Spivuchi doshcheky: poezii, esei* [Singing Tablets: Poems, Essays]. New York. [in Ukrainian].
4. Solovey, O. *Yurii Buryakivets. Biohrafiiia* [Yurii Buryakivets. Biography]. URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/1948.html> (Last accessed: 31.03.2026) [in Ukrainian].

5. Kukhar, R. V. (1986). *Z nahody vykhodu desiatoho tomu poezii Yu. Buriakivtsia* [On the Occasion of the Publication of the Tenth Volume of Poetry by Yu. Buriakivets]. *Vyzvolnyi shliakh – Liberating Way*. London. [in Ukrainian].
6. Lushchii, S. (2017). *Romanystyka ukrainskoi diaspory 1960–1980-kh rokiv: problematyka, zhanrovo-stylovi paradyhmy* [Novelistics of the Ukrainian Diaspora of the 1960s–1980s: Problematics, Genre and Stylistic Paradigms]. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
7. Prosalova, V. A. (2012). *Ukrainska diaspora: literaturni postati, tvory, biobibliografichni vidomosti* [Ukrainian Diaspora: Literary Figures, Works, Bio-Bibliographic Details]. Donetsk: Skhidnyi vydavnychiy dim Publ. [in Ukrainian].
8. Ran, O. (1987). *Pro deiaki poezii Yuriia Buriakivtsia* [About Some Poems by Yuriy Buryakivets]. In: Yu. D. Buriakivets, *Spivuchi doshchechky: poezii, eseï* [Singing Tablets: Poems, Essays]. pp. 446–451. New York [in Ukrainian].
9. Sahaidachnyi, P. (1992). *Zasluzhenyi yuvileï* [A Well-Deserved Anniversary]. *Svoboda – Freedom*, 30 April URL: <https://poetyka.uazone.net/buriak/biografi.html> (Last accessed: 31.03.2026) [in Ukrainian].

Kosteniuk, V. S.

PhD Student at Taras Shevchenko Institute
of Literature of the National Academy
of Sciences of Ukraine
sharpion@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-2040-7100>

**Philosophical and Ethical Dominants in Yurii Buryakivets's Late Poetry:
Existential and Spiritual Contexts of
"Spivuchi doshchechky" ("Singing Tablets") Collection**

The paper explores the late poetic heritage of Ukrainian diaspora writer Yurii Buryakivets through philosophical and existential motifs. Long perceived merely as a nostalgic "singer of Polissia", Buryakivets transcends these boundaries in his collection "Spivuchi Doshchechky" ("Singing Tablets") (1987), emerging as a mature existential thinker. The study analyzes the collection's spiritual coordinates, tracing the lyrical hero's evolution from a victim to a conscious creator of his destiny.

The analysis shows that Buryakivets deliberately avoided modernist experiments, employing the classic architecture of Ukrainian verse to express the 20th century's acute crises: alienation, absurdity, and historical trauma. Preserving traditional form served as a conscious act of cultural resistance.

Reconstructing the poet's spiritual context, the paper highlights his reception of the Ukrainian native faith. Buryakivets views ancient archetypes as a foundation for spiritual sovereignty, rejecting the traditional victim complex and asserting human agency.

Through a close reading of specific poems, the paper illustrates his tragic worldview. The metaphor "snake in the grass" represents cold totalitarian forces, while solitude becomes a courageous choice to preserve inner purity. Emphasizing the ethical conflict between the empathetic "heart" and pragmatic "reason", and influenced by his brother's death in a German labour camp, Buryakivets argues that intellect, which is devoid of empathy, causes moral degradation. "Courage" is thus redefined as the responsibility to preserve historical memory.

Ultimately, "Spivuchi Doshchechky" forms a cohesive philosophical system. Overcoming the limits of diaspora lyricism, Buryakivets elevates personal exile to universal generalizations, demanding re-evaluation within 20th-century existential literature.

Key words: diaspora, existentialism, literature, poetry, Ukrainian emigration, philosophical lyrics.